

פרק ו'

ד. ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור.

(הסבר)

ויחנו עליהם - לא רק שבאו והלכו ואח"כ היה ניתן לחפש שאריות, אלא חנו סמוך לעם, ולא יכלו העם לצאת ולבוא מפחדם, והרעיבו את העם ב-3 מיסורים. 1) והשחיתו את יבול הארץ, - כלומר מטרתם היתה לשם השחתה ליבול הארץ השחיתו את התבואות כשהם עשבים קודם גמר בישולם וכן היו כורתים את האילנות ומפילים אותם. במטרה לא להשאיר מחיה בישראל - כדי להרעיב את העם. 2) גם את השור והשה שהיה בהם לפרנס את העם בחלב ובשר (וצמר) שדדו מהם, (או ממייתים ומשחיתים אותם. ר' יצחק אברבנאל = ר"א), וראיתו כנראה מלשון וישחיתו שמשמעות מילה זו לאיבוד, ולא ויגזלו) 3) גם את החמורים שהם לרכיבה נטלו מהם, להקשות עליהם להשפילם ולהכביד עליהם. ופירט שלא רק על שטח קטן עשו את מעלליהם אלא עד בואך עזה - עד הדרך ההולכת לעזה שהיא בקצה הדרומי של ארץ ישראל.

ה. כי הם ומקניהם יעלו ואהליהם ובאו כדי ארבה לרב ולהם ולגמליהם אין מספר ויבאו בארץ לשחתה.

(הסבר)

ופירט כי הם ומקניהם יעלו על הזריעה ובזה השחיתו את היבול, ואהליהם הביאו עמם הוא הסבר ויחנו עליהם, כלומר כעין התנחלות קבע ביחד עם אהליהם. וכמות הבאים היא כדי ארבה לרוב(ובזה יש 2 משמעויות, א' בכמות רבים כמוהו, ב' במעשה ההשחתה דומים לו עד שלא השאירו ירק כלל.) והוסיף שגם להם וגמליהם (בנוסף למקניהם) אין מספר. ומטרתם היתה לא בגלל שהיה היבול נחוץ למאכלם אלא כדי לשחת את הארץ.

ו. וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל ה'.

(הסבר)

ונהיו בני ישראל דלים מאוד מפני מדין, ואע"פ שגם עמלק ובני קדם הצטרפו להשחתה ומדוע נאמר מפני מדין, י"א שעמלק ובני קדם לא היו מספיק חזקים לעשות מעשיהם, ועיקר הרדייה נעשתה על ידי מדין, ובחסותם באו גם האויבים האחרים, לכן מפורט מפני מדין. ומרוב עוני זעקו בני ישראל אל ה'.

ובחז"ל (תנחומא בהר"ג) מהו וידל ישראל? רבי יצחק ורבי לוי, חד אמר שהיו דלים ממעשים טובים. וחד אמר שלא היה להם אפילו מנחה להביא קרבן, כמו דאמרין ואם דל הוא ואין ידו משגת. (ומבאר בעץ יוסף, שאמנם שם לדל יש מספיק להביא מנחה, והוא דל מלהביא בהמה לכן מביא מנחה, אך היות וכתוב כאן וידל ישראל "מאד" משמע שמצבם היה פחות מדל)

* עוד אמרו חז"ל (ב"מ נט'). אמר רבי הונא בר פפא לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה. שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק, וכתוב וידל ישראל. חז"ל ירדו לעומק הנפש והבינו את משמעות הצרה שבני ישראל עברו כאן, שכן טבע האדם כל עוד שיש לו תבואה - לחם יבש בתוך ביתו, עדין מרגיש בטחון מסוים מפני הרעב. כי בדיעבד גם זה אוכל, אך כאשר אין לו תבואה הרגשתו היא אין אונים עד כדי כך שאפילו אם יהיה ביתו מלא כסף וזהב אין מרגוע בנפשו, שהרי כאן לא נאמר שחמסו את ממונם, כי אם השחיתו את יבולם, והפסוק ציין שדלו בני ישראל "מאד" מפני מדין. ומתוך צרה זו המשברת לב זעקו בני ישראל והתקרב אל ה', וזו היתה תחילת הצלתם כנאמר ...

ז. ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' על אדות מדין.

(הסבר)

פסוק זה מלמדינו עומק אהבת ה' לבני ישראל. שכן בהתבוננות מהצד נראה שכביכול התאכזר ה' עליהם והענישם בעונש כבד זה עד ש"ידל ישראל מאד" אך אנו יודעים שאין משפטי ה' נקמה חלילה, אלא תיקון ואילוץ ללכת בדרך הטוב למען יטב לנו. וזה דומה הפסוק. כל מטרת הלחץ הכבד על בני ישראל הוא שיזעקו בני ישראל אל ה', ומיד יהי כי זעקו... מתחיל להתגלגל סיעתא דשמיא עצומה במטרה להגדיל את הפתח של מחט שפתחו בני ישראל, נשלח נביא ומלאך ה' כמו שנראה בהמשך, (וכן בדברים ח'ה')

א. ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד מדין שבע שנים.

(הסבר)

אחר מיתת דבורה עשו בני ישראל את הרע בעיני ה', ונתנם ה' ביד מדין 7 שנים.

הערה: אצל אהוד (פ"ג -יב)ואצל דבורה (ד"א') נאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע, ואילו כאן נאמר ויעשו. על שאלה זו עונה המדרש שוחר טוב (תהילים יט)

אמר רבי סימון לא כל מי שהוא אומר שירה אומר (כלומר לא כל הרוצה יאמר שירה) אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, בידוע שמוחליו לו כל עוונותיו ונעשה בריה חדשה. וישראל כשנעשה להם נס ואמרו שירה נמחלו כל עוונותיהם. שנאמר: ויסע משה את ישראל מים סוף. (ויסע-) שהסיען מהחטאים שלהם. מים סוף- שנאמר וימרו על ים בים סוף. (כלומר שחטאו שם). וכן את מוצא בימי דבורה וברק שנעשה להם נס ואמרו שירה, שנאמר ותשר דבורה. ומנין שנמחל להם דבמיך בתר שירתא (שנסמן אחר השירה) ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' (וממשיך לבאר) א"ר בשם רבי אבא בכל מקום כתיב "ויוסיפו" בני ישראל לעשות הרע. ואחר שירת דבורה כתיב עוד "ויעשו" בני ישראל תחילת עשייה והיכן הן מה שעשו לשעבר אלא מחל להן הקב"ה בשעה שאמרו שירה.

ויתכן בהסבר הדבר ששירה היא פסגת האמונה כי היא הודאה ושבח למחולל הניסים, מול אפסות המביע תודתו, וכאשר מגיעים להתבטלות כזו אין מקום למרד והכעסה לה' (ע"י עבירות) והרי זו התשובה וההתקרבות לה' הנשגבה ביותר, ורצון להסתר תחת כנפיו. וביותר שע"י השירה מגיעים לעבדות ה' מתוך אהבה, ובגדר זדונות נעשים כזכויות.

ב. ותעז יד מדין על ישראל, מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות.

(הסבר)

מהענין נראה שהתדרדרות העם היתה עצומה, עד שהפורענות הבאה מידה כנגד מידה היתה יותר מכל קודמותיה, מ-2 הבטים. 1) שלא השאירו מחיה לבני ישראל ושור ושה וחמור כדלהלן, והיו צריכים להחביא מעט אוכל בחרוף נפש. שזה לא היה בשעבודים הקודמים. 2) שזו היתה השחתה לשם השחתה ולא כדי להתעשר שיש לזה איזו שהיא הבנה של חמדת הממון, אלא סתם לרמוס לזולת בלי להרויח מזה כלום. שהכאב בזה הוא גדול יותר.

ומבאר הפסוק שחזקת שעבוד בני מדין היתה כל כך חזקה עד שישראל עשו לעצמם מנהרות, מערות, ומצודות להסתתר מפניהם.

*תרגום מילים: מנהרות, מערות להסתתר בהם ונקרא כך ע"ש שעושים בהם חורים קטנים לאור והוא מלשון נהרה- אור. (רש"י). וי"מ שהם מעברים מפותלים במעבי האדמה, הדומה לזרם "הנהר", וי"מ מקום אסיפת התבואה מלשון "ונהרו" אליו כל הגוים (רי"ק) ורלב"ג פירש מקום גבוה שהיו מודיעים לעם להסתתר מהאויב ע"י שהדליקו שם אבוקות. וזה גם לשון נהרה- אור.

מערות - חפירה באדמה למיסתור.

המצדות רש"י פי', שעושים ביערים ע"י הפלת האילנות סביב סביב. והרד"ק- מבצרים חזקים.

ג. והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם ועלו עליו.

(הסבר)

והיה אם- כאשר (כי ישראל היו זורעים כל שנה ואם זה לשון כאשר הוא) היו ישראל זורעים (ונאמר זרע לשון יחיד- כי גם לזרוע פחדו בגלוי והיו עושים את זה ביחידים ובמהירות. חיד"א) ועלה מדין ועמלק שהיו דרומית לארץ ישראל, והיות וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות מתאים לשון ועלה מדין ועמלק שחברו עליהם, וכן בני קדם. ועלו עליו- על הזריעה (מלבי"ם) והרד"ק כשהתבואות בעשב קודם גמר בישולם היו משחיתים אותו.

יא.ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש אבי העזרי וגדעון בנו חבט חיטים בגת להניס מפני מדין.

(הסבר)

הקדמה: בהסבר פסוקים אלו, נסביר 3 הסברים.

(1) של רש"י: שהיו כאו 3 דרגות שונות של גילוי שכינה. א (דברי הנביא לעם ישראל, להסביר סיבת שעבודם ולהוכיחם. (שנאמר איש נביא) ב') מלאך ה' ממש שירד ופגש בגדעון. (שנאמר ויבא מלאך ה') ג') גילוי נבואי ממש לגדעון. (שנאמר ויפן אליו ה')

(2) הרד"ק: שהיה כאן רק 2 דרגות גילוי שכינה, נביא לכלל ישראל, ומלאך ה' לגדעון. (ומ"ש ויפן אליו ה', הכוונה למלאך ה' שאמר בשליחות ה')

(3) הרלב"ג: שהכל היה מדברי הנביא, כי הנביא יקרא מלאך ה' ע"ש שהוא שלוח מהבורא, וכן יקרא ויאמר אליו ה', כמו שראינו אצל רבקה שנאמר בה "ויאמר ה' " לה שני גוים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו. וזה היה על ידי שם הצדיק.

וסיבת המחלוקת בין הרלב"ג והאחרים היא המחלוקת של הרמב"ם והרמב"ן. בתחילת פרשת וירא. שהרמב"ם כתב שהיות ואין במלאך ממשות, לכן כל מקום שנאמר מלאך ה' פירושו במחזה נבואה ולא בהקיץ. ולא היה שום נביא שיראה בהקיץ זולת משה רבינו עליו השלום. והיות וכאן משמע שזה היה בהקיץ שהביא מנחה לפניו וכו'. והרי שום נביא זולת משה לא ראה מלאך ה' בהקיץ לכן בהכרח שזה היה דברי הנביא. אמנם הרמב"ן זועק חמס על שיטת הרמב"ם כי שבאו לאברהם לדבריו כל השלשה מלאכים לא היו אלא בחזון נבואה ולא רץ אברהם להביא פרים וכו'. והאריך לבאר שכאשר ירצה הבורא ילביש למלאך לבוש של גופות ואז גם אנשי מעלה יכולים לראותו. וממילא זה היה כאן בהקיץ.

ועתה נחזור לבאר פסוק זה,

ה' מרוב רצונו להצלת עם אהובו שלח מלאך שירד ויחפש זכות כדי שיוכל להגלות ולהציל את ישראל. בא מלאך ה' וישב (י"א ישב ממש, כי כשהמלאך בא בדמות אדם יכול לשבת ממש, והרד"ק פי' התעכב) תחת האלה= סוג עץ. שנמצא בעיר עפרה (ופירט האלה= אשר ליואש אבי העזרי, והיות יש 2 עיירות בשם עפרה פירט = אבי העזרי, כלומר מבני אביעזר משפחה משבת מנשה). וגדעון בנו חובט חיטים בגת- בדרך כלל דשים את התבואה בגורן מקום פתוח בבהמות שנושאים מורג חרוץ או חבית כבדה מלאה אבנים שזה מכביד על התבואה ומפרק את גרגירי התבואה מהמוץ, ואח"כ זורים ברוח. אך כאן מפחד המדינים חבט גדעון את החיטה בגת, שהוא מקום סגור שבו עושים מהענבים יין. אך גת זה לא היה סגור לגמרי כי המלאך שישב תחת האלה ראה אותו. (אמנם רש"י פירש שגדעון חבט עם קורות כבידות שדורכים בהם ענבים ועשה בקרשים ולא בבהמות כי מדין גזלו מהם הכל, ולדבריו יתכן שאכן זה היה בשדה ומובן איך ראהו המלאך רק בקורות בית הבד) וחיפש זכות שיוכל לדבר עם גדעון, (שהיה גדעון יכול לקבל נבואה).

ובמדרש: אמרו יואש אביו היה חובט חיטים אמר לו גדעון, אבי זקן אתה, הכנס לבייתך ואני אהיה חובט. שאם יבואו המדינים אין בך כח לנוס. אמר המלאך קימת מצות כיבוד אב וראוי אתה שיגאלו בני על ידך. מיד יירא אליו מלאך ה'.

יש לעיין מדוע מצוה זו כל כך גדולה שבזכותה נבחר גדעון לגאול את ישראל, ויתכן בהקדים דברי החינוך:

שיתן אל ליבו שהאב ואם הם סיבת היותו בעולם וכו' וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הקל-הקל ברוח הוא. שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון ולהוציא לאור העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות איבריו ונתן בו דעת וידעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו הקל-היה כסוס כפרד אין הבין ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להזהר בעבודתו ברוך הוא.

הנה גדעון הוא האדם שיודע להכיר טובה. מסכן את עצמו על הכרת הטוב לאביו, הוא גם ידע להכיר טובה לאביו שבשמים, הוא נבחר לגאולת ישראל.

(* מקום נוסף אנו מוצאים על מצוה זו של כיבוד אב. במסכת סוכה מה: א"ר ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין (בזכותי אני סובל את כל עוונותיהם ופותרן מן הדין. רש"י)

וידעת, כי כאשר ייסר איש את בנו (שיתן עליו "לטובתו" מוסר - רמב"ן) ה' א' מיסריך.

וע"ז אמר דוד המלך בתהילים (קא) לדוד מזמור, חסד ומשפט אשירה לך. ואומר ע"ז המדרש שוחר טוב שם, אמר רב הונא בשם רב אחא, אם בחסד אשירה אם במשפט אשירה, לך ה' אזמרה.. אמר רבי תנחומא ברבי יודן, כתוב אחד אומר (תהילים נו) בא-לקים (מידת הדין) אהלל דבר, וכתוב אחד אומר (שם) בה' (מידת הרחמים) אהלל דבר, אם בא עלי בדין אהלל דבר אם בא אלי במידת הרחמים אהלל דבר, בין כך ובין כך אהלל דבר. וכו'. כי גם המשפט לטובתינו האמיתית נתכון, משל לרופא שקוטע אבר רח"ל לחולה כדי להציל חיו.

ח. וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר ה' אל-לקי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים ואוציא אתכם מבית עבדים.

(הסבר)

ישראל צעקו לה' מפני לחציהם, אך לא הבינו שזה תלוי ברוע מעלליהם, אך כיון שצעקו אל ה', שלח ה' איש נביא, ובסדר עולם פ"כ, שזה פנחס. לומר להם את סיבת הדבר. וברלב"ג האריך, (1) מאחר שהיה פנחס חי עדין מדוע לא הוכיח את ישראל כל ימיו, ולמה הוצרכו לנבואת דבורה, (2) מדוע הוצרכו למנות מנהיגים אחרים את גדעון וכו' וכי פנחס לא היה יכול להיות מנהיג, ומבאר שנבואת ה' אצלו לא הייתה קבועה. אלא לעיתים רחוקים. ולא היה בו כח הנהגה להיות מנהיג. ואפילו שהיה חי שימשו בניו ונכדיו ויניו בכהונה גדולה, כי אפשר שהיה עמו כמו עם אליו שרוח ה' נשאתו ופעם נעלם ופעם נגלה, וזה שאמרו פנחס זה אליהו. ובאותו זמן היה בן יותר ממאתים שנה, (כי הרי לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי, וזה משום שבעת שאלעזר אביו נתכהן הוא כבר נולד, ואביו נתכהן בשנה ראשונה לצאתם מארץ מצרים, ושמיני למילואים היה בא' ניסן בשנה השניה לצאתם מארץ מצרים, ממילא, חי לפחות 40 שני המדבר. (ואולי נולד הרבה לפני יציאת מצרים) +28 שני יהושע. + 40 שני עתניאל, + 80 שני אהוד, + 40 שני דבורה, + 7 שני שעבוד מדין = 235 שנה).

וכה היו דבריו: כך אמר ה'. "אני" העליתי אתכם ממצרים (עם קשה ומלך קשה) "ואני" הוצאתי אתכם מבית עבדים להיות בני חורין. כי טעותם היתה שאמנם האמינו בה' ושמרו מצוותיו, אך טעו שאין ה' משגיח בפרטות עליהם וצריכים אמצעי כדי להתפלל אליו ולכן עבדו דרך הפסילים את ה'. ולכן הוכיחם, אני בעצמי העליתי אתכם ממצרים וההוכחה לכך שהוצאתי אתכם מבית עבדים ששום עבד לא היה יכול להמלט משם (והיא היתה עם נ' שערי טומאה שבעולם שלא היה כח באמצעי להוציאכם משם) ומדוע תעבדו לפסילים, אסור לכם להתפלל אלא אלי ישירות. (מעם לועז)

(ועיין רמב"ן סוף פרשת בא שהיו 3 סוגי עובדי פסילים. 1) שאמרו שהעולם הוא קדמון, 2) שה' בראו אך אינו יודע מהנעשה בו, 3) שה' בראו ויודע מה נעשה בו אך אינו מתערב בנעשה ומינה שלוחים להנהיגו. וע"כ עבדו לשלוחים. וכאן היו בדרגה ג')

ט. ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל לחציכם ואגרש אותם מפניכם ואתנה לכם את ארצם.

(הסבר)

וכן כשמצרים רדפו אחריכם בים סוף אני בעצמי היצלתי אתכם, ומיד כל לחציכם- סיחון ועוג, ועמי כנען. וגם גירשתי אותם מפניכם (יתכן לגרשי, ואולי לאלו שנלחמו וברחו).

י. ואמרה לכם אני ה' א-לקיכם לא תראו את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ולא שמעתם בקולי.

(הסבר)

והזהרתי אתכם מפורש בתורה שאני ה' שמשגיח עליכם בהשגחה פרטית אלי תתפללו, ולא תיראו מפני אלוהי האמורי שאתם יושבים בארצם, ואתם לא שמעתם לדברי ומה אתם מתפללים מדוע צר לכם, עליכם לדעת שיש לבדור את כל הגילולים מכם, ולעבוד ולהתפלל רק לה' לבדו, ואז ייטב לכם. אחר שגילה להם הקב"ה סיבת חטאם, חיכה ה' למצוא זכות בהם לגאולם, כי רחמי ה' מרובים מאד וכיון שזעקו אל ה' רצה ה' מאד להצילם וחיכה לזכויות שיאמרו על כלל ישראל כדי שיוכל לגאולם.

דל במצוות ובמעשים כיון שנמצא זכות בגדעון שלימד עליהם זכות מיד נגלה עליו המלאך, שנאמר ויבא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה, בכח זכות שלימדת על בני. והיו ושפטו את העם משפט צדק שיהיו מלמדים זכות על הדור. (ועיין בעץ יוסף שמעיר שיש כאן דילוג בפסוקים - ואין הכרח מלשון המדרש נגד רש"י, שזו נבואה מה' ממש.)

אמנם הזכרנו את הרד"ק שאומר שזה המשך דברי המלאך, והרלב"ג שאומר שזה המשך דברי הנביא.

* ומה שנאמר מכף מדין, ולא מדין עמלק ובני קדם, כי העיקר היו מדין ואלמלי מדין האחרים גם היו מפחדים לתקופם, וכדלעיל וידל ישראל מאד מפני "מדין".

טו. ויאמר אליו ב' ה' במה אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי.

(הסבר)

יונתן תרגם (י"ת) גדעון ענה לה' בבקשה ה' , (אל תתן עלי שליחות זו כי איני ראוי לה, שהרי) איך אוכל להושיע את ישראל (כי חשב שההצלה תהיה באמצעים טבעיים, מלבי"ם) הרי משפחתי (זרעית-משפחתי, לחנוך משפחת החנוכי מתורגם זרעית חנוך) היא הקטנה בשבט מנשה, ואני הצעיר בבית אבי ולא אצליח לשכנע את משפחתי הקרובה לנחיתות דרגתי אצלם, וכ"ש את שבטי ועל אחת כמה וכמה את כל ישראל לצאת למערכה נגד מדין שכל כך פוחדים מהם.

וברד"ק פירש שזה שם חול ודיבר אל המלאך בלשון רבים, איך יתכן כדבר הזה.

* אלפי- אני תחת שר האלף הקטן בשבט מנשה, רש"י. ממשפחה קטנה במנשה, יונתן, אבי שהוא אלוף- אדון שלי, רד"ק. או שאביו היה שר האלף רלב"ג.

ובמדרש שוחר טוב (תהילים כב) ואנכי תולעת ולא איש... כך הקב"ה נותן גדולה לצדיקים והם ממעטים עצמם. אברהם אמר, ואנכי עפר ואפר. משה ואהרן אמרו ונחננו מה. דוד אמר ואנכי תולעת ולא איש. שאול אמר הלא בן ימיני אנכי. גדעון אמר, הנה אלפי הדל במנשה.

טז. ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד.

(הסבר)

ה' ענה לו: א' אהיה בעזרך, ועיד"ז תצליח לגייס את העם, ב' (בסופו של דבר לא תצטרך להרבה עם, כי) הצלת ישראל ממדין תהיה ניסית, ותכה אותם כאיש אחד.

יז. ויאמר אליו אם נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עימי.

(הסבר)

לרש"י אמר גדעון לה' במחזה הנבואי אם מצאתי חן בעיניך, עשה לי אות שאתה מדבר עימי, כי לא היה רגיל בנבואה, ולא היה בטוח בעצמו שאכן זו נבואה, לכן ביקש מה' שיצוה את מלאכו שזו הדרגה היותר נמוכה שבקבלת נבואתו זו שלא ימוש מזה עד שיעשה את המנחה לפניו.

אמנם למפרשים שזה עם המלאך, ביקש מהמלאך אות זה שמדבר עימו. ולפי"ז הסתפק אם אכן זה מלאך וראה אכן דרגת נבואה זו.

* שאתה מדבר עימי - כמו שאתה מדבר עימי. (רש"י) ונ"ל להוסיף טעם לשבח על שינוי הלשון. כי בסידור ר' יעקב עמדין מבואר בברכת מודים... שאתה בקמץ ולא בסגול, והיא במקום ו' השימוש. ופירושו ואתה. ועיין באברבנאל שמבאר שבקשתו היא שיעשה לו אות בעתיד לפני צאתו למלחמה שאכן ינצח. ויתכן שאלו דברי א' חיים, וכוונת הפסוק עשה לי אות, (1) שעתה אתה מדבר עימי. (2) ובקשה "ו" אתה מדבר עימי כשאצטרך לצאת למלחמה. ולכן שינה הפסוק את ניקוד "ש" אתה.

יח. אל נא תמש מזה עד באי אליך והוצאתי את מנחתי והנחתי לפניך ויאמר אנכי אשב עד שובך.

(הסבר)

והאות היא שלא תסור מכאן, עד שאחזור אליך ואתן לפניך את מתנתי, ואז אני מצפה שאראה בזה אות כי אכן דרגת נבואה יש כאן, וברלב"ג שציפה לאיזה מופת שירד אש מהשמים כאליהו בהר

מיום שנבראתי עד עתה. ואילמלי אליעזר בני עימי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו. וברש"י שם: צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים "וזכה בכיבוד אביו" ועליו נאמר בן יכבד אב. שכל הימים שהיה אביו מצרע והוא היה שופט את עם הארץ כדכתיב ויתם שופט וגו' לא נטל עליו כתר מלכות בחיו וכל דיניו שהיה דן אומן בשם אביו. וע"כ גדולתו שביצורף עם רש"י" ובנו יכולים לפטור את העולם מהדין מיום שנברא העולם עד סופו. (וגם עונה אנו מוצאים אצל גדעון, עיין להלן פסוק טו)

הכרת הטוב - היא מידה יסודית באמונת ישראל, ועל כל כזית שאנו אוכלים אנו מברכים ומכירים טובה לה' על שהוציאנו ממצרים וכו' לפני כמה אלפי שנים. ועמון ומואב שלא הכירו טובה, ולא יצאו לקראת ישראל לכבדם בלחם ומים, אפילו שזקינם לוט ניצול בזכות אברהם, (440 שנה קודם, כי סדום נהפכה מהמלאכים שבישרו את לידת יצחק, ומלידת יצחק היו במצרים 400 שנה, ו- 40 שנה במדבר, ועתה היו בשנת הארבעים במדבר) לא יבואו בקהל ה' עד עולם...

יב. וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל.

(הסבר)

כשהמלאך מצא בו זכות פנה אליו ואמר לו: ה' עמך גבור החיל. לרש"י, כי לחבטו חייטים עם קורות כבידות כאלו היא גבורה עצומה (ובחר בקורות כבידות כנראה להחיש מעשהו כי לרוב כובדם ידושו מהר) ולרד"ק על שם שעתיד לקבל הנהגת ישראל ולנצח את מדין, והרלב"ג פירש כי היה גבור, במבנה גופו וכו'. וההוכחה שאמרו לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו.

* ובחז"ל ברכות נד. מפסוק זה למדו שישאל אדם את שלום חברו בשם. שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. ואומר " ה' עמך גבור החיל". וכו' וכן מובא במסכת מכות נג: אמר ר' יהושע בן לוי ג' דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו עמם ב"ד של מעלה. ואחד מהם הוא שאילת שלום חברו בשם. (וגם מילת שלום הוא שמו של הקב"ה) ואע"פ שזה נראה כמוציא שם שמים לבטלה, ויש כאן חשש לאו דלא תישא את שם ה' א' לשוא תקנו לומר כך, ובריטב"א שם שסיבת התקנה כדי שלא ישכח שם שמים. לפי ששכחו שמו של הקב"ה כמ"ש ויאמר הס כי לא להזכיר בשם ה'. וכן בשיטמ"ק בברכות סג. בשם הר"א ז"ל, מדוע כללו זה בענין עת לעשות לה' הפרו תורתך, ומפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה.

יג. ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתנו בכף מדין.

(הסבר)

גדעון שומע ברכה זו שה' עמו, ורואה פני מלאך, (או נביא) עונה לו בי אדוני ויש ה' עמנו, ולמה מצאתנו כל זאת, ואיה כל נפלאותיו, ורש"י מביא את המדרש שאמר גדעון: אמש ליל פסח חיה ואבא הקריא לי ניסי וגבורות ה' במצרים (וזה הוכחה ששמרו מצות ה' אלא שטעו שיש כח גם למשרתיו כדלעיל) ועתה אנו נמצאים גם בכלות הנפש, חיינו אינם חיים, "וידל ישראל מאד" אם אינו מושיעינו אין לנו עתיד רח"ל, ומדוע אין גואלינו כאבותינו, וכאן לימד זכות על כלל ישראל ואמר ממה נפשך, אם רשעים היו אבותינו במצרים ובכל זאת ה' גאלם יגאל גם אותנו כאבותינו, ואם צדיקים היו יגאלינו בזכותם. בלימוד זכות זו ה' חפץ, והיות ולימדו זכות על ישראל, מיד...

יד. ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך

(הסבר)

לשיטת רש"י כיון שאמר סניגוריא על בני ישראל מיד פנה ה' בנבואה ממש אליו ואמר לו לך בכחך זה- דהיינו בכח הלימוד זכות שעשית על ישראל ותושיעם.

ובתנחומא, שופטים ד', ושפטו את העם משפט צדק... אמר רבי יהודה ברבי שלום שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקב"ה. ממי אתה למד, מגדעון בן יואש שבימיו היו ישראל בצרה והיה הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות ולא היה מוצא, שהיה הדול

ענה לו ה' שלום לך אל תירא. לפי הת"י משמע שחזר לקבל נבואה גמורה וה' אמר לו שלום. אך הרד"ק כותב שהמלאך השמיע קול שלום לך אל תירא, ואמנם נעלם מעיניו אך את קולו שמע.

כד. ויבן שם גדעון מזבח לה' ויקרא לו ה' שלום, עד היום הזה עודנו בעפרת אבי העזרי

(הסבר)

גדעון בנה שם מזבח לה' "וקרא" למזבח, ה' שלום- ה' הוא שלומינו. (רש"י) ובמצודות- פה אמר לי ה' שלום. ובת"י משמע ש"ויקרא" פירושו ועבד עליו, שתרגם ופלה עלוהי קדם ה' דעבד ליה שלם (שעבד עליו לפני ה' שעשה לו שלום). ומזבח זה נמצא עד יום כתיבת ספר זה על ידי שמואל בעיר עפרת שבחלקו של אבי עזרי משבט מנשה.

* ובחז"ל (שבת י'): מסייע ליה לרב המנוגא משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית במרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. וכו' הכא שם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום. ופירוש הענין שלא ה' שהוא עושה שלום, ואם כן אין שלום שם ה' אלא פעולה שה' עשה, אלא ה' שמו גם שלום. ומדוע נקרא שלום, כי עושה שלום. (ומדוע בחר להשתמש דוקא בשם שלום משמותיו של הקב"ה, כיון שעשה לו שלום). ובתוספות הוסיפו שם בד"ה דמתרגמינן, שאם היה רוצה לומר רק ה' שעושה שלום הוה ליה למימר ה' שלומו.

וכן אי אפשר לפרש שאמר שהמזבח הוא, ה' שלום. אלא על שם שהיה ה' הנקרא גם שלום. עמו, קרא למזבח בשם זה שיזכיר בראיתו שה' שמו גם שלום. וכמו אצל יעקב שקרא למזבח: א-א-לקי ישראל, ופרש"י שם (בראשית לג' כ') לא שהמזבח קרוי א-לוקי ישראל, אלא ע"ש שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם. וכו' וכן מצינו במשה (שמות יז'- טו) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא ע"ש הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה. ה' הוא ניסי...

* עיין בשו"ע או"ח פד' ובמ"ב סק"ו וה"ה שאסור ליתן שלום במבואות המטונפות. ואדם ששמו שלום האם מותר לקראו בבית המרחץ יש אוסרין ויש מתירין, ואף שמעיקר הדין להלכה מותר מ"מ ירא שמים יחמיר על עצמו. ויבליע המ' או יקרא שלון. עו"ש שבאגרת הרשות (מכתב) נכון לכתוב שלום בלי ו'. שמצוי לזרק באשפות. וע"ע בשערי תשובה שם שיש דיון בראשונים לגבי לכתוב שלום במכתב.

ה. ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה' קח את פר השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך ואת האשרה אשר עליו תכרת.

(הסבר)

בנתים גדעון שמע שעליו להציל את ישראל, כנאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל, וכן הובטח שה' יהיה עמו, ויכה את מדין כאיש אחד. אך לא קיבל פירוט לדרך פעולה, והאם עליו לעשות דברים נוספים לפני שיצא להלחם במדין. ויהי בלילה ההוא קיבל חזיון נבואה מה' (כך פשטות המשמעות ביונתן, אך הרלב"ג לשיטתו שלא היה כלל אצל גדעון דרגה נבואית אלא שהכל נאמר לו ע"י נביא, סובר שהנביא חזר אליו בלילה וציוה לו את המשך פעולתו). וכך נאמר לו, כדי שיזכו כלל ישראל להיגאל עליהם לבטל את הע"ז שלהם (שהרי טענתך מדוע נגרעתם מיוצאי מצרים, הם ביטלו את הע"ז שלהם, שע"ז של מצרים היה צאן, ושחטוהו לקרבן פסח, עליך לבטל את הע"ז שלפחות יודו בביטולה ואז יהיה אפשרות לגאול את ישראל) לכן, קח את פר השור- פר המובחר, אשר לאביך, ועוד פר שני שניתפטם לע"ז כבר שבע שנים, (ומכאן נראה שמיד עם מות דבורה כבר פייטמוהו לע"ז שהרי היו תחת יד מדין רק 7 שנים) ועליך להרוס את מזבח הבעל אשר לאביך, וכן את עץ האשרה שנטעו שם לפאר את הע"ז עליך לכרות. כי אלו הדברים שגרמו את השעבוד.

כו. ובנית מזבח לה' א-לקיך על ראש המעוז הזה במערכה ולקחת את הפר השני והעלית עולה בעצי האשרה אשר תכרת

(הסבר)

הכרמל וכיוצא. (ואולי בעצם ההתמהמהות, הליכתו וחזרתו, ושוב יראה מחזה זה, ישוכנע שאכן אין זה דמיון חולף או תיעתוע, אלא חזיון אמיתי, והביא מאכל אף לשיטות שמלאך הוא כאברהם שהגיש למלאכים מאכל, ובפרט שהסתפק עדין אם באמת מלאך הוא.)

יט. וגדעון בא ויעש גדי עזים ואיפת קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויוצא אליו אל תחת האלה ויגש.

(הסבר)

גדעון חוזר הביתה, שוחט גדי עזים (דבר יקר המציאות בתקופה זו שמדין לא הותירו שור ושה וחמור), ולוקח איפה (כמות של כ- 25 ק"ג) קמח ועושה מהם מצות (כי פסח היה, ובנוסף לרוחב הלב של כמות נדיבה זו, שכן עומר שהיא עשירית האיפה הספיק לבני ישראל במדבר לארוחות יום שלם לנפש (כי לקטו עומר לגולגולת) יש לצרף את מצוקת העיתים, שידל ישראל, שלא היה להם אפילו להביא קרבן מנחה שהיא עשירית האיפה, ויש מקום להניח שכמות זו היתה מצומצמת להמשך תקופת השנה עבורו, וכמאמין בהצלת ישראל הרשה לעצמו להביא על חשבון האוכל השנתי שלו) את הבשר המבושל שם בסל, ואת המרק, בפרור - כלי נחושת שמבשלים בו בשר, והוציא אל המלאך אל מתחת האלה, והגיש לפניו.

הערות:

1) מדוע לא קרא למלאך אל ביתו, - השוה הכנסת אורחים של אברהם והשענו תחת העץ - וכאן תחת האלה, גם בתקופת פסח, אלא שאז היה חום מיוחד,

2) מדוע הפריד את הבשר ששם בסל מהמרק? יתכן שיוכל להצטנן מהר ולהיות ראוי לאכילה.

3) ויגש, אך לא אכל עמו, - שכן דרך מכניסי אורחים בזמנם לעמוד לפני האורח לשרתו ולא להשתתף עמו בסעודה. (מע"ל)

כ. ויאמר אליו מלאך הא-לקים קח את הבשר ואת המצות והנח אל הסלע הלז ואת המרק שפוך ויעש כן.

(הסבר)

המלאך אינו אוכל את האוכל אע"פ שאצל אברהם כן אכל, שם קודם אכל ואח"כ עשה שליחותו לבשר את שרה, ואכילתו לא נחשבת כתגמול על מעשהו, אך אצלינו שביצע כבר את שליחותו אם יאכל יראה כתגמול על שליחותו וזה אסור לו לעשות (במדבר רבה י'- ה' על סירוב המלאך לאכול אצל מנוח לקמן יג-טז) ומורה לו להניח את הבשר והמצות על הסלע הזה (הלז- הזה) ואת המרק שפוך, י"א עליהם להגדלת הנס שאפילו שהוא רטוב האש תשרוף את המנחה, וכאליהו בהר הכרמל שביקש לשפוך מים. וי"מ שפוך ארצה, כי אין המרק מובא כקרבן.

כא. וישלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן הצור ותאכל את הבשר ואת המצות ומלאך ה' הלך מעיניו.

(הסבר)

מלאך ה' שולח את המשענת שבידו ונוגע בבשר ובמצות, (ולא בצור) ואז מתרחש הפלא, 1) האש עולה מהצור ושורפת את הבשר והמצות, 2) המלאך נעלם מעיניו. עכשיו נוכח גדעון שאכן מלאך ה' הוא. (לדברי הרלב"ג, הנביא החל ללכת, כי ביצע את שליחותו.)

כב. וירא גדעון כי מלאך ה' הוא ויאמר גדעון אהה ה' א-לוקים כי על כן ראיתי מלאך ה' פנים אל פנים.

(הסבר)

גדעון הבין שמלאך ה' הוא וחרד שמא ימות, כי ראה מחזה נבואי שלמעלה מדרגתו, לכן אמר אהה (מילת צעקת יללה) ה' א' (שמא אמות) על אשר ראיתי מלאך ה' פנים אל פנים ואע"פ שהרי ה' אמר לו שיעד אותו להצלת ישראל חשש שמא מיד בתום שליחות זו ימות.

כג. ויאמר לו ה' שלום לך אל תירא לא תמות.

(הסבר)

אנשי העיר היו אדוקים עדין בע"ז שלהם, ו"השכימו" בבוקר לעובדו. אך מה רואות עיניהם? נותץ מזבח הבעל, האשירה אשר עליו כרותה, והפר השני העלו לקרבן על המזבח הבנוי. אמנם מהפר שהועלה לא ידעו שיש כאן כפירה בע"ז אולי הוקטר באמת לע"ז, אך הריסת המזבח וכריתת האשירה מצביעים כמאה עדים שקרא כאן משהו.

כט. ויאמרו איש אל רעהו מי עשה הדבר הזה וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן יואש עשה הדבר הזה.

(הסבר)

האנשים שאלו אחד את השני מי עשה את הדבר הזה, אך אין קול ואין עונה, כי שומרי סוד היו עבדי גדעון. ולא גילו לאיש, אך וידרשו ויבקשו, ואחרי חקירה אמרו לעצמם כנראה (יתכן שמצאו שם סימנים המעידים על פעולת גדעון) שגדעון בן יואש עשה הדבר הזה. (מע"ל)

ל. ויאמרו אנשי העיר אל יואש הוצא את בנך וימת כי נתץ את מזבח הבעל וכי כרת האשירה אשר עליו.

(הסבר)

אחר מסקנתם זו אמרו אנשי העיר אל יואש, הוצא את בנך כי בן מות הוא על אשר חילל את הפסל, בזה שנתץ את מזבחו וכרת את האשירה. (אמנם על הקטרתו של הפר אין לנו הוכחה שביזה הפסל, אולי הקטירו לשם הע"ז, אך בנתיצת המזבח וכריתת האשירה ודאי ידו במעל, וע"כ הוצא אותו ונהרגו.)

לא. ויאמר יואש לכל אשר עמדו עליו האתם תריבון לבעל אם אתם תושיעון אותו אשר יריב לו יומת עד הבקר אם אלהים הוא ירב לו כי נתץ את מזבחו.

(הסבר)

יואש היה כנראה שר העיר (ואולי גם ראש הע"ז, שהרי נאמר לעיל והרסת את מזבח הבעל אשר לאב"ך), ניסה לדחותם שלא יהרגו את בנו, יתכן שידע שאין בו ממש, ואולי בעקבות נבואת בנו של המלאך חזר בתשובה, וטען בלהט, הרי בעצם בקשתכם להורגו אתם מחללים את קדושת הפסל, כי אתם מורים בזה כאילו אין בכח הפסל להמית את המבזהו, לכן אשר יריב במקום הבעל יומת. ואנו ניתן ארכה לפסל עד הבקר אם יש יכולת בידי הפסל, ינקום הפסל בעצמו בגדעון על אשר הרס את מזבחו, ואם אינו נוקם סימן שאין בו ממש ואין צורך להרוג את גדעון. ואמר עד בוקר כדי להרויח זמן שיוכל בנתש גדעון להימלט. (הסבר זה הוא של יונתן ורש"י א"ר אינו מסתדר עם הטעמים שנשמעו שיש עמו עד אור הבוקר. ואכן הרד"ק מסביר אשר יריב לו כלומר מי שרב עם הפסל ונתץ את מזבחו יומת על ידי הבעל עד הבוקר, ובזה יבחן הפסל אם יש בו ממש. (ומה שאמר עד הבוקר יתכן או כרש"י, או שעד אז תתקרב דעתם בראותם שהפסל לא רב ריבו, ואז או שיפסיקו להאמין בו, או שיאמרו אם הפסל בעצמו מוחל לו אין אנחנו חייבים לעשות לו כלום.)

* הערה: יש לעיין בדבריו יומת עד הבקר, הרי כבר היה בוקר, שהרי נאמר לעיל וישכימו בבוקר. ויתכן שהכוונה לבוקר הבא, או שקמו בעלות השחר, והתכוין עד בוקר עד זריחת החמה (מע"ל) ואולי ניתן לומר לפי דיוקינו לעיל, שהרי לא גילו להם מי עשה, וחקירת הדבר, על ידי גבית מימצאים מהשטח, וצירופי קטעי עדויות ששמעו פה ושם ארך להם כל אותו יום. והמלבי"ם פירש אשר יריב עם הבעל דינו שהבעל היה ממיתו עד הבוקר, ומדוע המתין עד הבוקר אין זאת שאינו אלהים, ולא יתכן שמחל לו כי על נתיצת המזבח אין הבעל יכול לוותר.

לב. ויקרא לו ביום ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתץ את מזבחו.

(הסבר)

כדי לחזק את דבריו קרא שמו ירבעל לאמר יריב עמו הבעל על כי נתץ את מזבחו, בדברים אלו ניסה להטעותם שהרי הוא כמתפלל ומוסר דינו לבעל שניקום את נקמתו, אך בהתבוננות נראה שלעג לבעל, כי היה צריך לקרוא לו ירב-בעל, עם 2 ביתין, וקראו יר-בעל לשון ירא ממנו הבעל, ולכן נשאר שמו כך, אך חז"ל דרשו ירבעל, שעשה מריבה עם הבעל, ולכן נשאר שמו כך. (מע"ל) ולדברי המלבי"ם לעיל שהוכיח להם שאין בפסל ממש, קרא יואש לבנו

ותבנה במקום מזבח הבעל מזבח לשם ה', בראש הסלע שהביא למלאך את המנחה, במקום ישר שבסלע שיוכל לסבול בנית המזבח עליו (וזה כוונתו-במערכה), ותקח את הפר השני ותעליהו עולה כאשר העמים להקטרה יהיו עצי האשירה שתכרת. ולא פירט כלל מה יעשה בפר הראשון, וצ"ל שצוהו שיחביאו שלא יקריבוהו עובדי הבעל לע"ז. כך פירש הרד"ק. והרלב"ג כתב שיהרגוהו כדין מוקצה לע"ז שדינו מיתה. (ומסתבר לו שהיה מוקצה לע"ז)

והמלבי"ם פירש, שלמדנו לעיל שעשה גדעון מזבח וקרא לו ה' שלום, אך לא ידע מה יקריב עליו לשם ה', גדי או שאר בהמות, וכן לא רצה להקריב ביום לה' מפחד, והמתין ללילה, לכן בא ה' בלילה ואמר לו קח את פר השור אשר לאב"ך, ואותו תקריב על המזבח שבנית. ואחר כך, לך למזבח הבעל ותהרוס אותו ותקח את האבנים האלו ותבנה מהם מזבח על המערכה, כלומר אחר הקטרת הפר הראשון תבנה על המזבח הזה המערכה שבו מזבח נוסף, ותכרות את העצי אשרה. ותעשה מהם עצים למערכה, ואת הפר שהתפטם לע"ז שבע שנים אותו תקריב לשם ה'. ואז יכופר עון ישראל כשהע"ז התבטל, ויוכלו להיגאל. (ויש לעיין הרי זה היה במשכן שילה ונאסרו הבהמות, ואמנם גדעון בנה מזבח, אך אין ראיה שנתכוין להקריב עליו קרבן, ואיך אמר שגדעון לא ידע מה להקריב וחיכה ללילה? ובלו דבריו יתכן שהמזבח לעד וכמזבח שבנו בני גד ורואבן (יהושע כב).

ובמסכת תמורה כח: ... דאמר ר' אבא בר כהנא שמונה דברים היתירו באותו לילה. (1) חוץ - לשחוט חוץ למשכן שילה, (2) לילה - לשחוט קרבנות בלילה. (3) זרות - שיעבוד זר שאינו כהן. (4) וכלי שרת - שלא הוצרך לכלי שרת, (5) וכלי אשירה - שהקריב בכלים שהיו משתמשים לאשירה של ע"ז. (6) ועצי אשירה - שהם היו עצי המערכה להקטרת הקרבן, (7) ומוקצה - שפר זה הוקצה לע"ז והוא תועבה למקום. (8) ונעבד - שהשתחוו לפר זה.

בא וראה חובתו יתברך לבניו, שהרי 8 סיבות היה לאסור דבר זה, והיתיר ה' הכל כדי שיוכלו להראות שחוזרים מע"ז ואז יוכל לגאול את בני ישראל מצרותם.

* רבינו גרשום בתמורה כח: מבאר ופר השני- פר המפוטם, לשון והבקר והמשנים. וכן מש"כ לעיל ונעבד, פרש"י שם לא ידענו מהיכא נפקא, אך רבינו גרשום כתב שנקרא הפר בעל שנאמר מזבח הבעל - שנבנה לצורך הפר שנקרא בעל. ויש מוסיפים לדבר ר' גרשום הנ"ל שלא היו כאן שני פרים כלל, ומה שנאמר "ו"פר הרי ו' זו אינה ו' החיבור אלא ו' הביאור, והיא הסבר על הנאמר פר השור אשר לאב"ך. (הרי"ד)

כז. ויקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו ויעש כאשר דבר אליו ה' ויהי כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם ויעש לילה.

(הסבר)

כיון שנצטוו לעשות דבר שיש בו קידוש שם שמים היה עליו לעשותו בפרהסיא, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, לכן לקח עמו עשרה אנשים מעבדיו וביטל בפניהם את הע"ז, וכרת את עץ האשירה וכו' ככל אשר נמצאו, אך כיון שירא לעשות ביום עשה בלילה, וממה פחד - י"מ שפחד שאנשי העיר לא ירשו לו ואף שלא פחד שימות מהם כי הרי הבטיחו ה' שיגאל את ישראל מ"מ יהיה חילול ה' כשבני ישראל לא יתנו להרוס את הע"ז, לכן העדיף לעשות הדבר בלילה, וכשיקומו למחרת ויראו שכבר נהרס הע"ז יסכימו למעשיו, ואז הרי ביטלו גם הם את הע"ז. (עפ"י פרשיות בספרי הנביאים.)

* המלבי"ם מסביר את לקיחתו עשרה אנשים, כי עבודה רבה היתה עליו ולא יכל לעשותה לבדו בלילה, ולקחם לעזר. ובמע"ל מביא שי"א שגדעון גבור החיל עשה הכל לבדו, כנאמר "ויעש" לילה. ועשרה אנשי לקח לפרסם הדבר, ואמנם עבור פירסום היה משובח יותר שיעשה ביום כי אז יתפרסם הדבר יותר, אך היות והיה ירא לעשות הדבר ביום, לכן עשה בפירסום קטן יותר בלילה.

כח. וישכימו אנשי העיר בבקר והנה נתץ מזבח הבעל והאשירה אשר עליו כרתה ואת הפר השני העלה על המזבח הבנוי.

(הסבר)

חלש, והטל היא שפע האלקי היורד ממעל, להורות שהשפע האלוקי ירד על בני ישראל להצילם. (מע"ל)
 לח. ויהי כן וישכם ממחרת ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים.

(הסבר)

וכך היה כבקשתו, שאכן הגיזה נהיתה מלאה מים מעל דרך הטבע, ולמחרת השכים מוקדם בבוקר, ויזר- וסחט, את הגיזה, וימץ- נמצץ טל מהגיזה בכמות של ספל מים.

הערה: אמנם חלק זה של האות נעשה- שהגיזה תהיה מלאה טל, אך לא מוזכר אם אכן כל הארץ היתה חורב, שזה חלק מהאות שביקש, וכן נאמר ויעש כן, ולא נאמר ויעש א-לקים כן כנאמר בפסוק מ'.

וברש"י: ויהי כן שהיה בגיזה יותר טל מאשר מקומות, כמו שהוא אומר מלא הספל מים, אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שברית כרותה לטל שאינו נעצר.

ובילקוט שמעוני (רמז סב) ... התחיל מנסה בגיזה, שנאמר אנסה נא רק הפעם בגיזה. מה כתיב ויהי כן, אין הקב"ה מייחד שמו שם. אמר הקב"ה כל העולם בצרה ואני מיחד שמי, וכתב כי לא אל-חפץ רשע אתה לא יגורך רע. אבל בשעה שאמר יהי נא חורב אל הגיזה לבדה, אמר הקב"ה הואיל וטל מנשב והעולם שמחים איחד שמי שנאמר ויעש א-לקים כן בלילה ההוא. ו- 2 מדרשים אלו נמצאים גם בתוספות תענית ג. ד"ה ואילו טל לא מיעצר. (ואינים סותרים זה את זה כי גם מיעוט טל הרי הוא סימן קללה).

לט. ויאמר גדעון אל הא-לקים אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה נא רק הפעם בגזה יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל.

(הסבר)

לדברינו לעיל שלא נתקיים כל האות, מובן הנסיון הנוסף, כי הבין שהשכיל עשה בבקשו קללה לעולם. ואף אם לא נדייק כך מהפסוק דלעיל מ"מ הנסיון השני חזק מהראשון שכן דרך הגיזה היא לספוג לתוכה יותר מים, ואם בכל הארץ יהיה הרבה טל והיא תהיה חורב הרי זה אות שה' יעזור לו. וביקש מה' שלא יעסעע עליו בבקשו סימן נוסף, וכבר הדגשנו לעיל שאין הנסיון בא לראות אם יכול ה' לעזור לו אלא אם יש לו מספיק זכויות שהבטחת ה' תתקיים על ידו. (רלב"ג בשם רבינו סעדיה גאון).

י"מ את שני הסימנים שביקש, א' אם זכותו מספקת, ולא נתמעטו זכויותיו- וזה שהוא נמשל לגיזה, וישראל לכל הארץ ורצה לדעת אם אפילו שכל הארץ דהיינו כל ישראל יהיה חורב בלי זכויות, על הגיזה, לו, יהיה זכות, ושוב ביקש לדעת אם ישראל יש להם גם זכות בפני עצמם (כי לא סמך על עצמו לבד שמא יגרום החטא) ואמר שאם בגיזה יהיה יבש כלומר שלו לא יהיה זכות, בכל זאת כל הארץ יהיה טל, זכות העם תציל, וגם בזה קיבל מענה שזכות העם תציל. (מע"ל)

מ. ויעש א-לקים כן בלילה ההוא ויהי חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל.

(הסבר)

וה' עשה את מבוקשו שכל הארץ היתה ספוגת טל, והגיזה היתה יבישה. ובמלבי"ם הוסיף שבפעם השניה נאמר ויעש א-לקים כן, כי הדבר שביקש היה נוגד את דרך הטבע ורק ה' יכול לעשותו. משא"כ בנסיון הראשון, ואכן ל- 2 הדברים היה זקוק, כי בתחילה התחילו מדין לנוס בזכותו בלבד, ואח"כ רדפו אחריהם בני אפרים והם השלימו את הנצחון כאמור להלן (ח'- ב'ג') בידכם נתן ה' וכו'.

ירובעל, רב עם הבעל, כדי לחזק את ביטול הפסל בעיני ישראל. ועתה משבוטל הפסל וראו והבינו שאין בו ממש, הגיע עת ישועת ישראל.

לג. וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל.

(הסבר)

הנה דרכי ה' נשגבים מאיתנו, יש אשר בעיני הבשר שלנו נראה צרה צרורה, וה' חשבה לטובה. הנביא חוזר ומספר שהתאספו מדין ועמלק ובני קדם יחדיו, ועברו את הירדן, וחנו בעמק יזרעאל, ומשם תכננו לצאת למתקפות כמידי שנה בשנה לשלול שלל ולבוז בז, ולהכרית את שארית צמיחת האדמה. הדגיש הפסוק "וכל" וכן את שלשתם שהתאספו יחד וחנו בנתים יחד, אמנם במבט ראשון נראה המצב כאסון כי עתה חברו יחדיו כולם נגדינו, אלא שכיון שרצה ה' לתת אותם בידינו, עדיף שיבואו כולם יחד ויפלו במערכה אחת מאשר שידרש מהעם להלחם עם כל אחד מהם בנפרד, הוא אשר אמרנו, העם ראה באסיפתם אסון, וה' חשבה לטובה.

לד. ורוח ה' לבשה את גדעון ויתקע בשופר ויזעק אביעזר אחריו.

(הסבר)

ורוח גבורה מה' נחה על גדעון. (וברלב"ג הוסיף ויתכן עוד ששרתה עליו רוח הקדש) ותקע בשופר על הכרזת מלחמה על מדין וגרורותיהם. וכאן נתקיים חלק הראשון של הנבואה שאפילו שהיה הצעיר במשפחתו, נזעקו אליו כל משפחת אביעזר, (ונראה שאכן ביטלו בליבם לגמרי את הפסל, כי לא מסתבר שהיו מצטרפים אליו אם היו רואים בו פושע הורס אלוה)

לה. ומלאכים שלח בכל מנשה ויזעק גם הוא אחריו ומלאכים שלח באשר ובזבולון ובנפתלי ויעלו לקראתם.

(הסבר)

והנביא ממשיך לספר איך נתקיימה הנבואה, כי שלח מלאכים בכל מנשה, וגם הם נזעקו ובאו. וגם כששלח שליחים באשר בזבולון ונפתלי, גם הם עלו לקראתם.

* הערה: מענין, מדוע לא קרא ליששכר שהיו גם באיזור זה. ובמלחמת דבורה אכן השתתפו ומדוע כאן לא יטו שכם. וכיון שלא מצאתי דברים מפורשים אחרים לומר על פי האמור לעיל בשירת דבורה ושרי ביששכר עם דבורה, כלומר שהיו לומדי תורה ומלמדים את העם. ואף במלחמת דבורה לא לקחו למלחמה את הלומדים אלא את שאר בני יששכר, אך עתה שהצלת ישראל (לא מכח זכות עצמית של לימוד תורה כעתניאל ואהוד, ולא מצד תומכי ומשרתי תורה כברק, אלא) ברחמים גמורים מחמת שפלות הדור, השאיר את שבט יששכר כסמל לא לגייסם בגלל בני התורה שביניהם.

לו. ויאמר גדעון אל הא-לקים אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת.

(הסבר)

גדעון ביקש והתפלל לה' שיעשה לו אות אם אכן לא נתמעטו זכויותיו, ואם אכן בני ישראל מספיק בטלו בליבם את הע"ז שיש להם את הזכות לתת את מדין בידם כאשר הובטח לו לעיל במחזה הנבואי. שהרי נראה בהמשך שרוב מוחלט של העם כרעו לבעל, ואמנם אנשי עירו חזרו בהם מדרכם הנילוזה אך לא מצינו בשאר השבטים שחזרו בהם לכן ביקש אות שזכאים ישראל אל הישועה. (הרד"ק נוטה לומר שנסיונות אלו נעשו בהקיץ, אך לדעת הרמב"ם במורה נבוכים היו אלו בחלום (נבואי), והרלב"ג נוטה לומר שביקש אותות אלו מהנביא.)

לז. הנה אנכי מציג את גיזת הצמר בגרן אם טל יהיה על הגיזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת.

(הסבר)

נסיונו היה שהוא יציג - יניח את גיזת הצמר בגרן, (בשטח שדשים את התבואה, הפתוח מול כיפת השמים) ואם יהיה טל על הגיזה לבדה ועל כל הארץ יהיה יבש, כלומר שלא ירד שם טל, אז אדע כי תושיע בידי את ישראל כאשר דיברת לי בנבואה. ובחר בגיזת צמר שהגיזה היא רפה וחלשה ומורה על עם ישראל במצבו היורד שהוא